

Könyvkultúra napjaink Oroszországában egy tudományos könyvkiadó szemével

T. V. Bulanina – D. M. Bulanin

A „Dmitrij Bulanin” tudományos könyvkiadó 1992-ben alakult Szentpétervárott. Azóta jeles helyet vívott ki magának a humán profilú tudományos könyvek megjelentetése terén. Az alábbi írást a könyvkiadó páros „*Kniznaâ kultura poslereformnoj Rossii*” c. előadása alapján Futala Tibor tömörítette.

A sorjázó prognózisok ellenére a telekommunikáció, a számítógép és a sokszorosítás-technika nem szorította ki a könyvet az emberek életéből. A fennmaradásnak azonban ára van: a könyv mint kulturális fenomén végképp elvesztette vallási jellegét. Deszakralizálódott. Az oroszországi könyvkultúra most éppen e tekintetben követi – kiegyenlítődéssel – a nyugat-európai és amerikai példákat. Az országban a könyvkiadás és terjesztés/kereskedelem berkeiben „panta rhei” a múlt és a jövő jellegzeteségeinek keveredésével és harcaival.

A könyv 1917 előtti, még világszerte szakralitásként való kezelése a bolsevik évtizedek alatt is sajátos módon fennmaradt, nem utolsósorban azért, mert a Szovjetuniót vasfüggöny választotta el a világtól. Ez az állapot nem tette lehetővé, hogy az országban meghonosodjék a tömegkultúra. A „szocialista realizmus” emlékműveire aligha lehet ráfogni,

hogy giccsek, s nem mondhatók annak a marxizmus-leninizmus klasszikusainak kiadásai és az őket környező publikációk sem. A tömegirodalom fogalmát a tömegek számára kiadott irodalom fogalmával nem szabad összetéveszteni.

A peresztrojka óta – megfelelően a kiegyenlítődési folyamatnak – a könyv mint kulturális érték, folyamatosan devalválódik. Annak, hogy évről-évre szűkül az oroszországi könyvpiac, korántsem csak az oka, hogy a könyv drága. Az a helyzet, hogy a szovjet éra alatt kiadott hatalmas példányszámok, akkora fölösleggé halmozódtak fel, hogy a zsidársoknál „fillérékért” szerezhetőek be akár a legkiválóbb művek. Ami így sem kell, megy a zúzdába. (Megjegyzendő, hogy a nagy kiadású kiadás meglehetősen ellenőrizetlen, s ezért – tanúsítják a műgyűjtők – gyakorta a raritások is belekerülnek a „szórásba”.)

Az olcsóság relatív értelemben a most kiadott könyvekre is jellemző. Míg az oroszországi nyomdaköltségek és a kötetzet költségei esetenként meghaladják az európai színvonalat, a nyomdaköltségek pedig vele megegyezőek, az orosz könyv belföldön jóval olcsóbb az európainál. Meglehet, hogy ez a korábbi nagy könyvtisztelet visszfényeként valósul meg.

Ezzel szemben az „új idők” jele: megjelent az eredeti orosz giccs. A bűnügyi, a női regények, a komikszok stb. iránti igényt, bármennyi is jelenik meg belőlük, egyszerűen nem lehet kielégíteni. Különösen a bűnügyi tematika kelt kolosszális érdeklődést. Olyannyira, hogy egyes szakértőknek még arra sincs idejük, hogy kéziratukat átolvassák, mert a kiadók kilopják a kezük alól.

A könyv mint kulturális fenomén devalválódásán kívül, sok minden más is mutatja Oroszország könyves világának válságát. Mégpedig az egész vertikumét. E tömkelegből mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy az orosz könyvkiadást készületlenül érte a cenzúra eltörlése. A szovjet hatalom bukásáig a társadalom kasztosodottsága többé-kevésbé garantálta az egyes területek szerzőinek profi voltát. Abban az időben elképzelhetetlen volt, hogy az ugyancsak kasztok szerint illetékes kiadók az utcáról betévedtek kéziratát minden további nélkül megjelenésre elfogadják. A mostani orosz könyvkiadás élénk vonása a „nem profiság”. S ez egyaránt vonatkozik a szép-és szakirodalomra. A grafománok számára megnyílt az aranykor. Egy „tudományos” rangra aspiráló szerző azzal dicsekedett, hogy éppen ötvenkilencedik könyve jelent meg. S mindez nem csalás, nem ámtítás.

A kiadók professzionalizmusa is ugyancsak a múlté. Ebben az új technika is közrejátszott, mivel lehetővé tette, hogy a korábbi szerkesztők (mind szakterületiek, mind műszakiak), korrektorok, illusztrátorok stb. egyetlen – nem profi, de legalábbis nem minden vonatkozásban profi – személyben vonódjanak össze. A következmény: a megjelent könyvek

külső és belső színvonaltalansága, aminek következtében még az érdelemes tartalmak sem tudják „kellteni magukat”, illetve bizalmat ébreszteni maguk iránt.

A válság további oka a túltelítettség, ami azért következett be és termelődik lépten-nyomon újjá, mert a költségek leszorítását a kiadók és a példányszámok növelésével képzelik el. Különösen a vidéki vállalkozások leledzenek a túlzó példányszám-megállapítási gyakorlat (végül tönkremenéshez vezető) betegségében, nem utolsósorban elégtelen informáltságuk következtében.

A könyvterjesztés, a könyvpiac a válság „leglátványosabb” területe. „A minden egyes könyvpéldányt eljuttatni érdemi olvasójához” – olyan jelző, amelynek realizálása a mai körülmények között elképzelhetetlen. Az országra jellemző kis kiadók tömegei nem tudnak önmaguk gondoskodni produkcióik eladásáról. Ezért vagy könyvesboltok, vagy kiskereskedelmi forgalomba bocsátás útján próbálkoznak vele. Még jó, hogy akár az egyik, akár a másik változatot igénybe bevehetik. A kiskereskedők könnyen meg is lophatják őket.

A tudományos és a szakkönyv a „könnyű irodalom korpája” közé keveredve vár a megvételre, leggyakrabban mindhiába. Előbb-utóbb úgyis a raktárakba kerül, minthogy a könyvesboltok semmit nem tartanak hosszú ideig a polcaikon. Fontos a gyors megtérülés, ami – ugyebár – a tudományos művekkel szemben jogtalan és teljesíthetetlen követelmény.

A Könyvkamara szerint az 1999-ben kiadott címek 61,1%-a Moszkvában, 9,8%-a pedig Szentpétervárral kerül „terítésre”, mégpedig a címek példányszámának 82,5 és 7,7%-a erejéig. A régiókba alig jut újonnan megjelent könyv, minden túltelítettség ellenére.

A kötelepéldány-szolgáltatásról hozott törvény – pestiesen szólva – nem, vagy nem kellő hatékonysággal működik. Itt megint a régiók nagy és nagyobb könyvtárai lehetetlenülnek el. Nincs sem

elég könyv, amit beszerezhetnének, de pénzük sincs rá, hogy módszeresen gyarapítsanak.

A „Dmitrij Bulanin” kiadó létrejötte után az akadémiai irodalmi intézet, a Puskin Ház sorozatainak további kiadására vállalkozott, más szóval: e sorozatokat fenyegető megszűnés kivédésére. Azóta a Puskin Házon kívül egy sor más intézettel épített ki kooperációt, illetékességét a humán profilú könyvekre, sorozatokra és monográfiákra, gyűjteményes kötetekre és más hasonló publikációkra, szótárakra és referenzművekre kibővítve.

A Dmitrij Bulanin könyvkiadó (címe angolosan: Dmitrii Bulanin, Bolshoi pr. P.S. dom 104. Kv.11. –197022 St. Petersburg – Russia) működési elvei, amelyek alkalmazásával évről évre fokozni tudja tevékenységét a következők:

1. *A tudományos színvonal értékelése.* A kiadó mindjárt létrejöttkor „kicövekelt” illetékességét. Működése közben a kezdetektől kezdve arra törekedett, hogy új kutatási eredményeket tegyen közzé, mégpedig a lehető legmagasabb színvonalon. Ezért legszívesebben kipróbált szerzőkkel dolgozik, de az ő kézírataikat is csak előzetes bírálatok kedvező volta esetén fogadja el. Az általános színvonalasítás körülményei között minden magára valamit adó kiadónak az értékelő közegről saját magának kell gondoskodnia.
2. *A könyvkiadó szakma professionalistáinak összegyűjtése és foglalkoztatása.* Ahhoz, hogy a tudományos könyv észre tudja véteni, mintegy reprezentálni tudja saját magát, tartalmi kiválóságán túlmenően, tisztességes színvonalú kiállításban kell színre lépnie. Az előkészítő és a nyomdai munkák során nem lehet az érdemi otrombaság veszélye nélkül a szerkesztőket, a helyesírási hibák eluralkodásának veszélye nélkül a korrektorokat, a megjelenési rútság nélkül az illusztrátorokat, címlaptervezőket nélkülözni. A jelenlegi munkanélküliség bő kínálatot biztosít ezekből a szakemberekből.

3. *Árképzési politika.* A megjelent művek belföldi árát külföldi (külföldön elérhető) árával azonos szinten kell megállapítani. A kiadó nem ért egyet azzal, hogy – szovjet hagyományként – dömpingárakat alkalmazzon belföldön. És nem ért egyet az ún. „blanc order” alapján történő könyvtári állománygyarapítással sem, amely a vele járó engedményekért cserébe még kényelmessé is teszi a könyvtárakat. A kiadó reménykedik benne: hogy előbb-utóbb a könyvtárak is belátják: nem minden a „szerzeményezési olcsóság”. (Addig azonban a „Dmitrij Bulanin” kiadó is kénytelen tolerálni e formát.)
4. *A tudományos könyvpiac megteremtése.* Oroszországban – objektív és szubjektív okokból egyaránt – a kiadók és a vásárlók közé beékelődik a nagykereskedelem. A „Dmitrij Bulanin” kiadó a tudományos könyvkereskedelem esetében ezt nem tartja jó megoldásnak, és arra törekszik, hogy a kiadó és a magán vagy könyvtári vevő közvetlenül egyezzen meg egymással. Ezt az érintett kiadók külön-külön nem tudják elérni, miközben érdemi együttműködésüknek, közös megoldásokra törekvésüknek olyan jogszabályi–gazdasági akadályai vannak, amelyek nem teszik lehetővé a konkurenciától való eltekintést. Addig is, míg egy közös kereskedelmi szervezet megvalósulhat, a „Dmitrij Bulanin” kiadó csak úgy tudja szélesíteni vevőkörét, hogy korlátozza kiadványai között a hazai tematikájú művek számát, a „világszerte érdeklődésre számító” kiadványaival pedig a pontosságot és a gyorsaságot betartva kereskedik.
5. Az oroszországi könyv világának válságát annak valamennyi részese megszenvedti. Éppen ezért valamennyi résztvevő, a kiadók, kereskedők és használók közös erőfeszítésére van szükség ahhoz, hogy ez a makacs válság véget érjen.